

**ГОНБОЖАВ
СЕБЕКОВИЧ
СЫБИКОВ**

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAĐ

PRAHA
1987

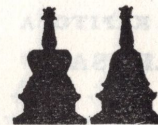
ГОНБОЖАВ
СЕБЕКОВИЧ
СЫБИКОВ

**CESTA
K POSVÁTNYM
MÍSTŮM
TIBETU**

Podle
deníků
vedených
v letech
1899 až
1902

1. Město / V běžné hovorové řeči i v prozaických textech se hlavnímu městu centrálního Tibetu neřekne jinak než Lhasa, což v překladu znamená Místo bohů. Pouze v poetických dílech se někdy setkáváme také s názvem Lhadän (Bohy mající).

Původ těchto v podstatě synonymních názvů se vysvětluje tím, že v tomto městě jsou uchovávány dvě sochy Buddhy Šákjamuniho, které měl podle pověsti obdržet tibetský král Songcän Gampo (629—710 n. l.)²¹ jako věno svých dvou žen, princezny nepálské a princezny čínské.

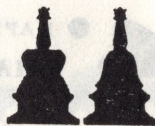
Tibetáné těmto sochám říkají Džowo (vyslovuje se spíš jako Džó, respektive Džu), přičemž větší z nich celým jménem nazývají Džowo Rinpoče a menší Džowo Ramoče. Obecné slovo džowo (pán) se v podobě džuu, respektive dzú, dostalo k Mongolům, u nichž ovšem neslouží jen k označení obou zmíněných soch, nýbrž také jako pojmenování místa, kde se nacházejí, tj. města Lhasy. V pozdějších dobách začali Mongoli označovat tímto názvem také celý centrální Tibet.

Přesný rok založení Lhasy nelze zatím stanovit, avšak historická tradice vypráví o tom, že nepálská žena krále Songcän Gampa dala v roce 653²² zbudovat pro sochu Buddhy, kterou s sebou přinesla, chrám stojící dnes ve středu města a nazývaný Thulnang cuglakhang, což doslova znamená Chrám (cuglakhang) divotvorné (thul) záře (nang). Král postavil na kopci Marpori, kde se dnes nachází dalajlamovský palác Potála, svůj hrad. Tuto dobu, tj. padesátá léta 7. století n. l., možno nejspíš považovat za pravděpodobné datum založení Lhasy.

Město Lhasa leží na pravém břehu řeky Ůčhu, vzdáleno asi jednu verstu od jejího řečiště. V literatuře bývá tato řeka nejčastěji nazývána Kjičhu (Šťastná řeka), ale v běžné řeči se jí ponejvíce říká Ůčhu, tj. Střední řeka nebo také Řeka (centrální provincie) Ů. Tento název bude pravděpodobně pozdějšího data a objevil se teprve se vznikem provincie Ů (hlavní, centrální), poté co sem do údolí řeky Kjičhu bylo přeneseno politické centrum Tibetu. Na tomto místě ustupují hory na severu na pět verst od řeky, čímž vzniká dosti široká rovina, uprostřed níž se zvedá protáhlý skalitý hřeben. Na jeho třech vrcholcích stojí Potála a další stavby, o kterých bude ještě řeč.

Každoroční rozvodnění řeky Ůčhu a vůbec všech okolních potoků v důsledku vydatných letních dešťů bylo zřejmě už od nepaměti předmětem starostlivé péče vlády o zajištění umělé ochrany proti povodním. Tak kupříkladu podél břehů Ůčhu byla v délce skoro deseti verst postavena kamenná

hráz, každoročně obnovovaná zvláštní formou nucených veřejných prací. Pro potok tekoucí z průsmyku Gola bylo kromě toho vyhloubeno umělé koryto s vysokými písečnými násypy po obou stranách. K ochraně města proti povodním mají nepochybně sloužit také četné odvodňovací kanály, zbudované jak uvnitř města, tak mimo ně. Nicméně i tak se stává, že vydatné letní deště nejednou donutí vodu vystoupit z břehů a na městských prostranstvích a ve dvorech se potom vytvářejí malá jezera a louže a některé ulice se dokonce promění v potoky, jimiž se voda valí proudem.

Hlavní ulice Lhasy směřují převážně od severu k jihu a od východu k západu, ale je tu také množství dalších ulic, které při chybějícím centrálním plánování výstavby města vedou i jinými směry. Většina lhaských ulic jsou křivolaké, úzké a špinavé uličky.

Domy jsou stavěny převážně z vlhkých cihel, avšak spodní patro bývá u většiny z nich z hrubých kvádrů a u bohatších domů též z tesaného kamene. Domy jsou většinou dvoupodlažní, tj. jednopatrové, i když se tu najde i nemálo domů jednopodlažních i trojpodlažních. Stavějí se na způsob kruhové studny, tzn. s uzavřeným dvorem uprostřed, jak to vidáme u některých velkých evropských domů. Přečnívající parapet ve výši prvního patra slouží zároveň jako platforma pro vstup do místností ve druhém podlaží.

Byty v domech sestávají většinou ze dvou místností: z kuchyně (tibetsky runghang), nacházející se hned vedle vchodu, a světnice (tibetsky zimkhang, tj. ložnice), ale mnoho bytů je také pouze jednopokojových. Vůbec nutno říci, že byty se tu stavějí velmi těsné, aby se ušetřilo místo. Podle toho jsou i poplatky za bydlení relativně nízké. Tak například za byt v přízemí o dvou čtverečních sázích se platí přibližně deset tibetských mincí (dva rubly na naše peníze). Já sám jsem platil ročně čtyřicet zdejších mincí za byt v mezani o dvou místnostech, každá o čtyřech čtverečních sázích. Střechy domů jsou zpravidla rovné.

Okna jsou dostatečně velká, avšak bez skel, takže v zimě se zalepují papírem místní proveniencí, případně se potáhnou nějakou bílou bavlněnou tkaninou. V některých bohatších domech se setkáváme s okny vybavenými mřížkovými rámy čínského typu. Aby se okenní otvor zajistil proti zlodějům, zakrývá se z vnitřní strany okenicemi.

Podlahy bývají z udusané hlíny, v bohatších domech je však možno vidět i podlahy hlazené, tvořené upěchovanou směsí drobných kamenů a hlíny. Stropy jsou nesené sloupy a trámy, na kterých leží tenké hůlky. Mezery

mezi těmito hůlkami se svrchu ucpávají dřevěnými třískami, případně drobnými kamínky, tak aby strop unesl střechu z dusané hlíny, případně podlahu vyššího patra.

Dýmníky, čili otvory pro odchod kouře, bývají pouze v nejvyšších patrech a aby byly chráněny proti dešti, dělají se nad nimi malé přístřešky, případně se do nich zasouvá hrnec, který nemá dno. Dělá se to hlavně proto, aby stékající dešťová voda nevymlela ve stropě díru. Kouř z píceck v nižších patrech se vyvádí ven okny a dveřmi, což se samozřejmě nikdy neobejde bez toho, aby ho nebyla plná kuchyň.

V ložnici nebývají vůbec žádná kamna, a to proto, že zdejší poměrně teplá zima umožňuje obejít se bez nich. Tyto místnosti se vyhřívají pouze žhnoucími uhlíky naskládanými do zvláštních hliněných nádobek zvaných mephor (nádobka na oheň).

V zámožnějších domech bývají kuchyňská kamna opatřena rourami vyvádějícími kouř do bočních stěn domu a ven. Taková kamna jsou stavěna na způsob píceck určených k topení kamenným uhlím, tzn. s dolním otvorem (dmychadlem) kvůli lepšímu tahu.

Místnosti v přízemí se zpravidla vyznačují vlhkostí, a proto se v nich těsně chudina nemající kde jinde bydlet, případně se do nich kvůli pohodlnosti umisťují krámy prodavačů. Horní patra zase často trpí zatékáním ze střechy v důsledku silných dešťů. Nejlepší ze všeho je bydlení v prostředním patře.

V každém pořádném domě mají záchod, jeden pro celý dům, a volí se k tomu účelu obvykle nejvyšší poschodí. Záchod se směřuje tak, aby nečistoty mohly vytékat ven na volné prostranství, případně do ulice, kudy nikdo nechodí. Mimochodem, Tibeťané se vůbec neostýchají vykonávat veřejně svou tělesnou potřebu a nevdá jim ani místo ani přítomnost osob druhého pohlaví. A tak procházet se oblíbenými ulicemi Lhasy je možno, jen když si člověk pořádně ucpe nos a dobře se dívá pod nohy. Udržování čistoty a pořádku ve dvorech a v přilehlých uličkách mají na starosti sami nájemníci, a na tyto práce v každém domě dohlíží nějaký dozorce či dozorkyně. Ti také zařizují zájemcům pronajímání bytů a dohlíží na vybírání nájemného; říká se jim khangner (správce domu).

K povinností khangnerů rovněž patří, aby každý podzim (v říjnu) natřeli dům vápnem. V tu dobu bývá suché roční období a všichni obyvatelé obnovují na svých domech nátěry, jež časté letní deště zcela smyly. Bílení se provádí tak, že dolní části stěn se postříkají z konví zředěným vápnem, kdežto po

výše položených místech se nechá vápno stékat ze zvláštních žlábků upevněných pod střechou. Takoveto nátěry jsou ovšem provedeny velmi nedbale a také nerovnoměrně. Pouze domy bohatců, kde se vápnem nešetří, svítí bělobou i na dálku.

Jednotlivé části města nemají své zvláštní názvy. Má je pouze čtvrt ve východní části města, kde žijí hlavně trhovci z Khamu²³, a již se říká Banag-šo. Ostatním částem města se říká nejčastěji podle některých známějších domů či pohostinských domů nacházejících se v příslušné čtvrti.

2. Chrám Velkého Buddha²⁴ neboli Džowo Rinpoče / Přistupují-li nyní k popisu jednotlivých pamětihodností města Lhasy, pak musím na prvním místě začít chrámem s velkou sochou Buddha, který představuje hlavní svatyni v tomto městě.

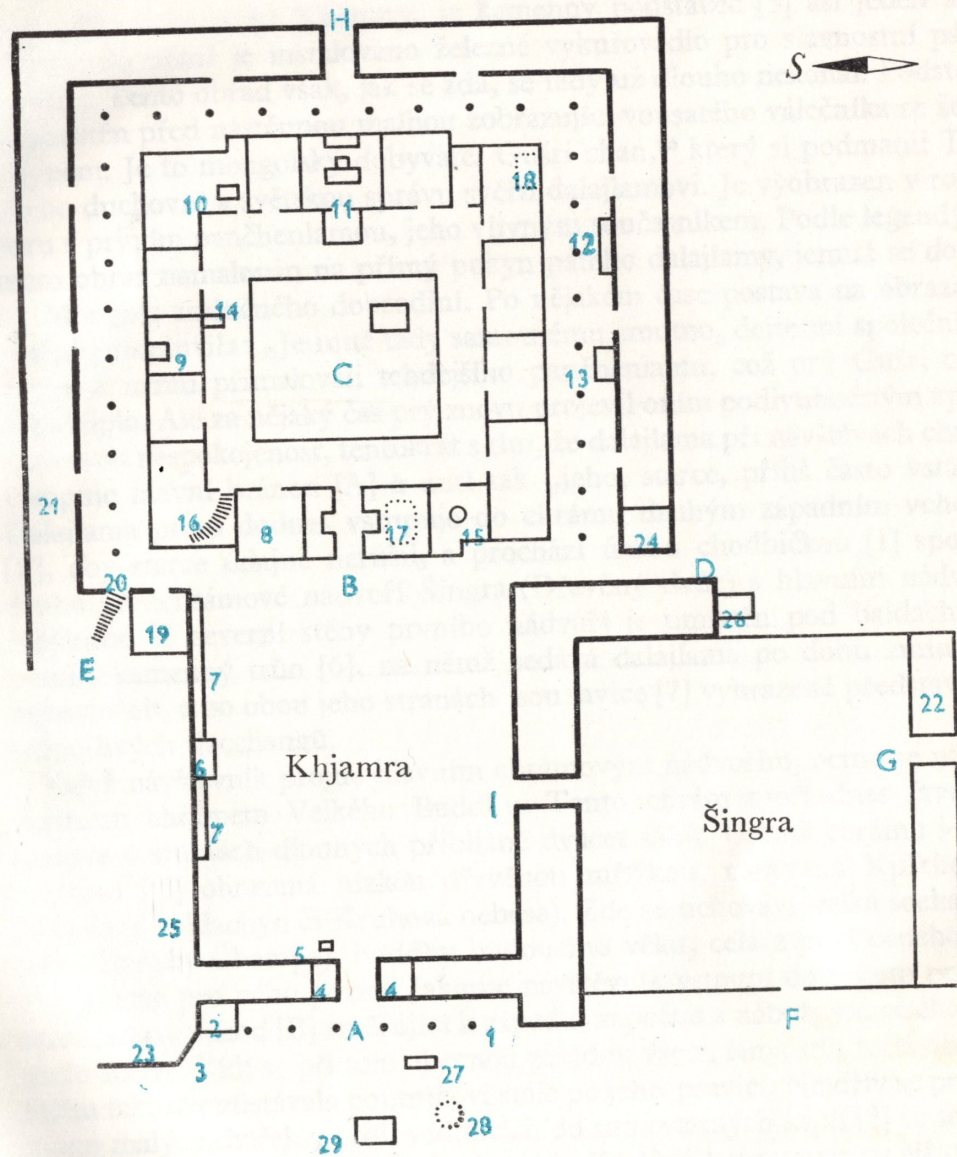
Tento chrám stojí v samém středu města a spolu s okolními přístavbami zabírá velkou část jeho centrální čtvrti.

Hlavní průčelí chrámu směřuje k západu.

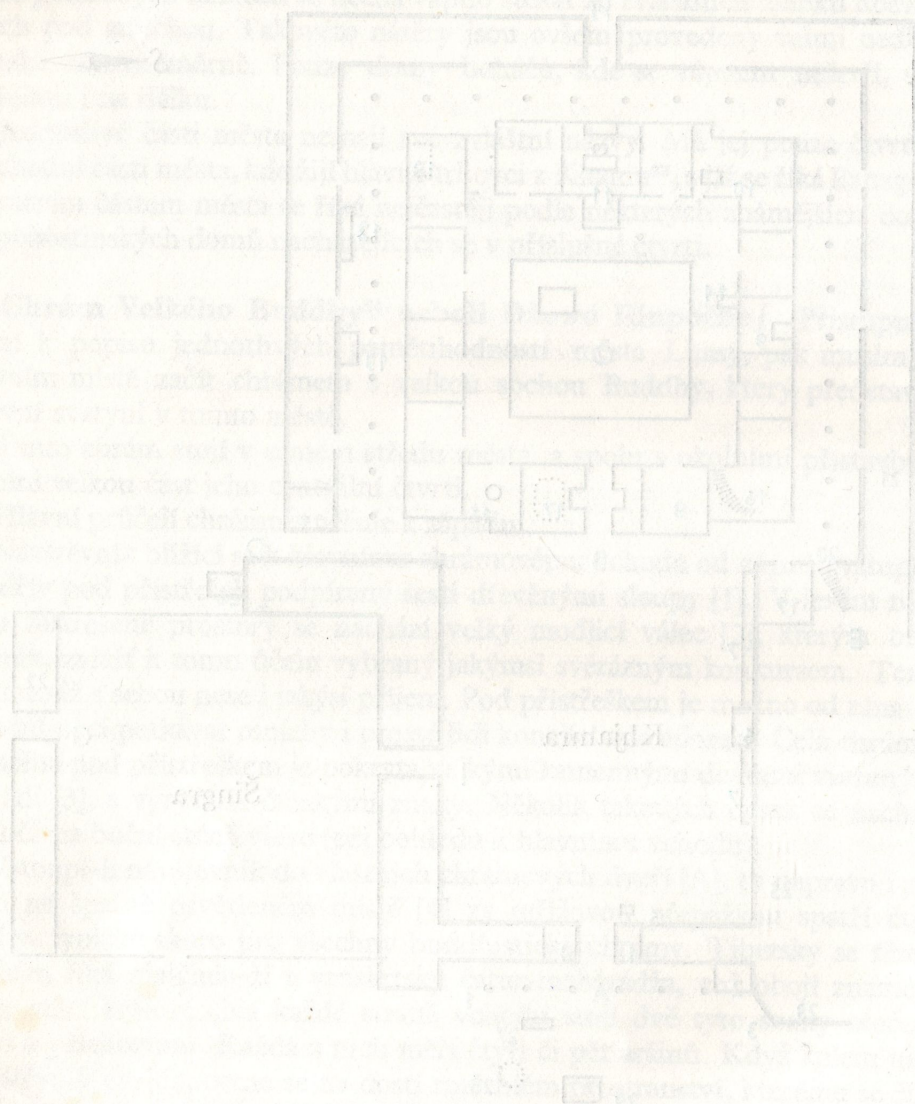
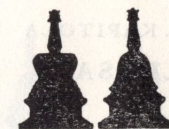
Návštěvník blížící se k hlavnímu chrámovému vchodu od západu vstupuje nejdřív pod přístřešek podpíraný šesti dřevěnými sloupy [1]. V levém rohu této zastřešené prostory se nachází velký modlicí válec [2], kterým otáčí žebrák, zvláště k tomu účelu vybraný jakýmsi svérázným konkursem. Tento úřad totiž s sebou nese i jakýsi příjem. Pod přístřeškem je možno od rána do pozdní noci potkávat mnichy i prosté lidi konající zde adoraci. Celá chrámová stěna pod přístřeškem je pokryta velkými kamennými deskami vsazenými do zdi [3], s vyrytými čínskými znaky. Několik takových desek se nachází rovněž na boční stěně vlevo (při pohledu k hlavnímu vchodu).

Vstoupí-li návštěvník do vlastních chrámových dveří [A], tu napravo i nalevo na špatně osvětleném místě [4] za mřížovou přepážkou spatří čtyři sochy, typické skoro pro všechny buddhistické chrámy. Tibetsky se těmto sochám říká gjalchen-ži a sanskrtsky čatur-mahárádža, což obojí znamená čtyři velcí králové. Na každé straně vchodu stojí dvě tyto sochy otočené tváří k příchozímu. Každá z nich měří čtyři či pět aršínů. Když kolem nich návštěvník projde, octne se na dosti rozlehlém prostranství, kterému se říká Khjamra. Zde se konávají bohoslužby, při kterých se počítá s účastí většího počtu lamů. To bývá zejména v době velkého shromáždění duchovních z okolních klášterů, nazývaného Lhasa mönlam (Lhaské modlení), kdy právě toto nádvoří zaplní učenci a starší mniši z kláštera Däpung. Vlevo, hned

Plánek chrámu Džowo Rinpoče

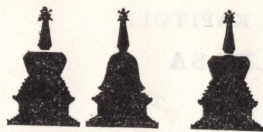

u samého vchodu do Khjamry, je kamenný podstavec [5] asi jeden aršín vysoký, na němž je instalováno železné vykuřovadlo pro slavnostní pálení kadidla. Tento obřad však, jak se zdá, se tady už dlouho nekonal. Podstavec je umístěn před nástěnnou malbou zobrazující vousatého válečníka se ženou a synem. Je to mongolský dobyvatel Gušri chan,²⁵ který si podmanil Tibet a jeho duchovní a světskou správu svěřil dalajlamovi. Je vyobrazen v rozhovoru s prvním pančhenlamou, jeho vlivným současníkem. Podle legendy byl tento obraz namalován na přímý pokyn pátého dalajlamy, jemuž se dostalo od Mongola zmíněného dobrodiní. Po nějakém čase postava na obraze zázračně promluvila: „Je mně tady samotnému smutno, dejte mi společníka!“ A tak k němu přimalovali tehdejšího pančhenlamu, což prý Gušri chana uspokojilo. Ale za nějaký čas prý znovu projevil oním podivuhodným způsobem svou nespokojenost, tentokrát s tím, že dalajlama při návštěvách chrámu vstupuje hlavní bránou [A] a nutí tak „jeho, starce, příliš často vstávat“. Dalajlama proto dodnes vstupuje do chrámu druhým západním vchodem [F], aby starce údajně nerušil, a prochází úzkou chodbičkou [I] spojující druhé předchrámové nádvoří Šingra (Dřevěný dvůr) s hlavním nádvořím Khjamra. U severní stěny prvního nádvoří je umístěn pod baldachýnem vysoký kamenný trůn [6], na němž sedává dalajlama po dobu zmíněných bohoslužeb, a po obou jeho stranách jsou lavice [7] vyhrazené představeným jednotlivých dacchangů.

Když návštěvník projde hlavním chrámovým nádvořím, octne se už před vlastním chrámem Velkého Buddha. Tento chrám tvoří dnes čtvercová budova o stranách dlouhých přibližně dvacet sáhů. Uvnitř chrámu je malá prostora [C] ohrazená nízkou dřevěnou mřížkou, nazývaná Kjilkhording (Kruhový baldachýn či Kruhová nebesa). Zde se uchovává velká socha Maitréji (tibetsky Čampa), buddhy budoucího věku, celá z pozlaceného kovu a v typické pro něho pozici. Jakmile návštěvník vstoupí do tohoto prostoru skrze jediný vchod [B] směřující k západu, započne s nábožným obcházením okolo sochy. Řídí se při tom obecnou zásadou všech lamaistů, totiž obcházet sochu tak, aby zůstávala poutníkovi stále po jeho pravici. Nejdřív se prochází kolem malých dvířek ve zdi, vedoucích do samostatných kaplí [8] se sochami různých božstev. Před těmito sochami hoří věčné lampy nejrůznějších velikostí, z nichž mnohé jsou kamenné.

Celkové zařízení těchto kaplí je následující: podél stěn jsou na kamenných či hliněných lavicích vysokých půldruhého až dva aršiny rozmístěny sochy

božstev a střed místnosti zabírá obětní stůl, kolem něhož jsou rozestaveny olejové lampičky. Převážná část soch je zhotovena z hlíny a jsou pomalovány odpovídajícími barvami. Obličejové mnohých z nich jsou pozlacené.

Ne všem božstvům jsou tady ovšem prokazovány stejné pocty a návštěvník hned také pozná, které božstvo se tu těší největší úctě. Tak uprostřed severní stěny se nachází kaple [9] s množstvím lampiček. Mezi nimi je čtyři či pět lamp zhotovených ze zlata a několik dalších obřích lamp zhotovených z kamene. O jejich obsluhu se starají místní lamové. V této místnosti se nachází velmi uctívaná socha desetiobličejového Ārjapály čili Avalókitéšvary, neboli jak se mu tibetsky říká Thugdže čhenpo (Veliký slitovník) či Čänrzig (Zřící pronikavým okem); za jeho pozemská převtělení jsou považováni dalajlamové. Podle pověsti byla socha zhotovena na rozkaz krále Songcän Gampa. Byla vyrobena ze směsi různých libovonných trav a do ní byla vložena menší, santalová soška Avalókitéšvary, přivezená z Indie. K tomu se pojí ještě další legenda o tom, že v roce Železa a Psa, tj. v roce 650 našeho letopočtu,²⁶ sám král i obě jeho ženy, princezna nepálská a čínská, splynuli s touto velkou sochou a pohroužili se do jejího nitra. V souladu s touto legendou se v literatuře pro tuto sochu ustálil název Thugdže čhenpo rangčhön ngadän, což v překladu znamená Veliký slitovník (Thugdže čhenpo), vzniklý sám od sebe (rangčhön), mající pět (ngadän). Tím „mající pět“ se rozumí, že socha se skládá: za prvé z hlavní sochy, za druhé ze sošky santalové přivezené z Indie, za třetí z krále Songcän Gampa, za čtvrté a za páté z jeho dvou královen. Tato socha Ārjapály, zhotovená na příkaz krále Songcän Gampa v jeho vlastní životní velikosti, stojí na zemi a její obličej dosahuje úrovně obličejové střední postavy.

Ob jednu místnost dál, v jakémsi podkroví nad schůdky až skoro pod stropem se nachází velká hliněná socha Dže Rinpoče Congkhapy [10]. Je různě zbarvená a oblečená do typického congkhapovského hávu. Tato socha byla pravděpodobně zhotovena ještě za života slavného lamaistického reformátora a v jeho životní velikosti. Socha v sedící pozici je obrácena tváří k jihu. Legenda však praví, že tato socha byla zhotovena už za krále Songcän Gampa a na jeho výslovný pokyn a také že tento král o ní předpověděl, že v budoucnu se objeví v Tibetu lama přesně takové podoby, který se velmi zaslouží o šíření Buddhovy nauky. Když Congkhapa sám později tuto sochu spatřil, hned se v ní poznal a pověděl o tom také jiným lidem. Ti byli tak ohromeni vskutku překvapující podobou, že vzdali čest jak té soše, tak i samému velkému

lamovi. Před sochou neustále hoří tři zlaté olejové lampy. Vedle nich nepřetržitě sedí jeden mnich obrácený tváří k západu a odříkávající různé modlitby k Congkhapovi.

O jednu či dvě místnosti dál se konečně nachází hlavní uctívaný předmět: socha Šákjamuniho [11] v nadživotní velikosti. Před kaplí, v níž je tato socha umístěna, je upraven zvláštní stoleček pro dva malé mosazné zvonky, každý o váze zhruba tři liber. Dřív než poutník vkročí do vlastní svatyně, udeří do některého z nich dřevěnou paličkou, čímž jednak ohlašuje svou přítomnost, jedním obřastňuje Buddhu libým zvukem zvonku.

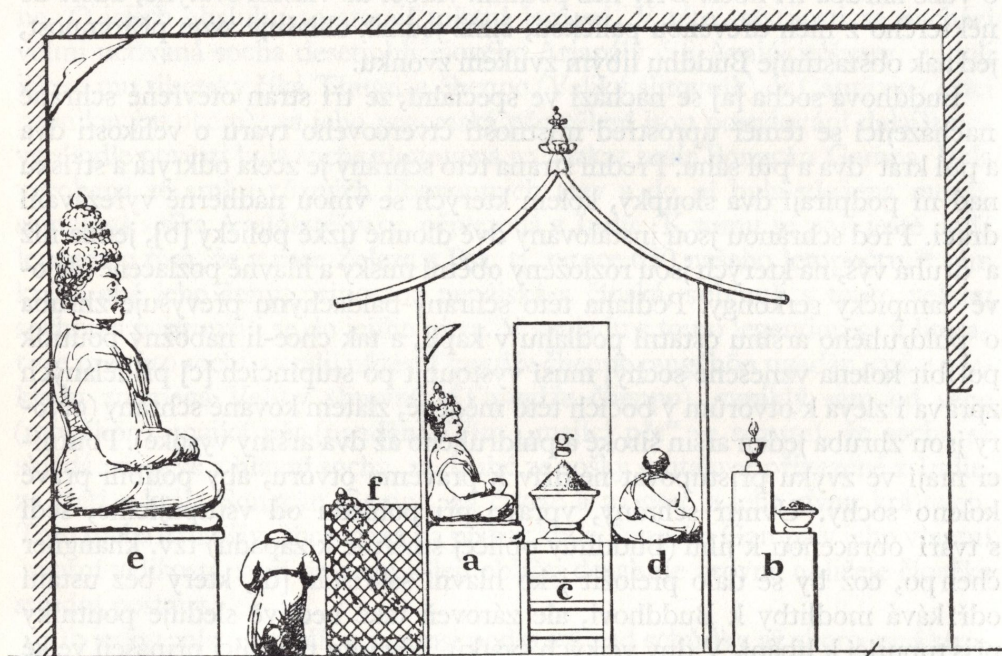
Buddhova socha [a] se nachází ve speciální, ze tří stran otevřené schráně nacházející se téměř uprostřed místnosti čtvercového tvaru o velikosti dva a půl krát dva a půl sáhu. Přední strana této schránky je zcela odkrytá a stříšku nad ní podpírají dva sloupky, kolem kterých se vinou nádherně vyřezávané draci. Před schránou jsou instalovány dvě dlouhé úzké poličky [b], jedna níž a druhá výš, na kterých jsou rozloženy obětní misky a hlavně pozlacené olejové lampičky serkongy. Podlaha této schránky-baldachýnu převyšuje zhruba o půldruhého aršinu ostatní podlahu v kapli, a tak chce-li nábožný poutník políbit kolena vznešené sochy, musí vystoupit po stupíncích [c] přidělaných zprava i zleva k otvorům v bocích této měděné, zlatem kované schránky (otvory jsou zhruba jeden aršin široké a půldruhého až dva aršiny vysoké). Poutníci mají ve zvyku přistupovat nejdřív k pravému otvoru, aby políbili právě koleno sochy. Uvnitř schránky, vpravo při pohledu od vstupujícího, sedí s tváří obrácenou k jihu (Buddhův obličej směřuje k západu) tzv. khangner čhenpo, což by se dalo přeložit jako hlavní sakristán [d], který bez ustání odříkává modlitby k Buddhovi, ale zároveň také bedlivě sleduje poutníky přis tupující k líbání. V dny velkých svátků, kdy sem poutníci přinášejí velké mn ožství khatagů, stává vlevo od adorantů mladý mnich, který tyto khatagy od poutníků přebírá a klade je soše kolem krku. Když už je jich tam mnoho, sundává je opět dolů.

Kromě této nejvíce uctívané sochy Buddhovy jsou v kapli ještě dvě další jeho sochy: jedna [e] u zadní stěny místnosti, vysoká asi půldruhého sáhu a spleaná z hlíny či vytesaná z kamene, a druhá [f], vysoká přibližně dva aršiny, skrytá za schránou vzadu a otočená k ní předkem. Poutník může vidět tuto druhou sochu pouze zezadu, a to ještě nikoliv celou, protože stojí za jakousi mřížkou. Obě tyto sochy jsou svou konstrukcí a rozměry souměrné s výše popsanou velkou sochou. Tato okolnost mne mimoděk přivedla na

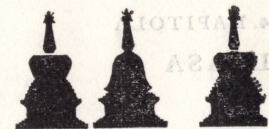

myšlenku, že všechny tři Buddhovy sochy tu nejspíš byly postupně přidávány jedna po druhé, tak jak každý nový rozvoj náboženského umění s sebou přinášel stále lepší a rafinovanější způsob zobrazování uctívaných božstev. Potvrzením této mé domněnky může posloužit historická tradice, jak je zachycena v některých tibetských historických dílech, kupř. v *Gjalrabu* (Genealogie králů) pátého dalajlamy, u Longdol Lamy a jinde. V ní se mluví

Pohled z boku na centrální svatyni Džókhangu

o tom, že zdejší mniši v odpověď na přicházející zprávy o tažení čínských vojsk do Tibetu zasadili Buddhovu sochu do jižních zrcadlových vrat chrámu. Když pak vrata (= průchod) orámovali čarou (= ucpali), obdrželi na jednu obraz Maňdžušrího. Po nějakém čase čínská vojska do Lhasy skutečně přitáhla, vypálila „palác Potálu“,²⁷ ale sochu Buddy Šákjamuniho ukrytou v chrámové zdi se jim odnést nepodařilo. Místo ní odvěkli do vzdálenosti asi jednoho denního pochodu sochu buddhy Mikjödordže (Akšóbhjavadžra).

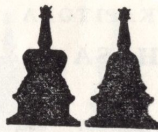
Později, koncem 8. století, čínská královna, jež byla matkou tibetského krále Thisong Decäna, toho Buddhu, uchovávaného v temnotě už po tři královské generace (o čemž prý ani sami Tibetané nevěděli), „vyvolala z jižních zrcadlových vrat“, postavila ho doprostřed chrámu a přinesla k němu oběti. Kolem stěn kaple stojí ještě další sochy různých ochranných božstev, každá přibližně pět aršínů vysoká, zhotovené, jak se zdá, z hlíny.

Co se týče Buddhovy sochy, kterou zde Tibetané uctívají dnes, je zhotovena z mědi (třebaže ji tradice nazývá zlatou), na výšku měří půldruhého aršínu a představuje velkého Učitele v sedící pozici s pravou rukou volně spuštěnou k pravému koleni a levou ohnutou v lokti. V levé ruce drží Buddha almužní misku, jakou používají žebraví mniši (sanskrtky se jí říká patra a tibetsky lhungze). Od jiných podobných vyobrazení tohoto dávného indického Učitele se zdejší provedení liší pouze některými více či méně zdařilými ozdobami. Tak kupř. indický účes Buddhův kryje bohatý ozdobný věnec ugjän (ozdoba hlavy) z kovaného zlata, vykládaný pravými i nepravými drahokamy; okolo krku, ale hlavně na hrudi mu visí náhrdelník gulgjän se spoustou velkých tyrkysů; na prsou má připevněnu bílou ulitu, jaké se tibetsky říká dungkar jähjil (bílá ulita s pravotočivým závitěm) a která je velmi ceněna v porovnání s ulitou levotočivou. Kromě toho má kolem krku zavěšen dlouhý růženec podobný tomu, jaký nosívali někteří čínští mandaríni. O tomto růženci koluje pověst, že kterýsi čínský císař z dynastie Mingů (1368—1644) ho původně daroval zakladateli kláštera Sera a ten ho věnoval tomuto chrámu. Ostatními vyjmenovanými ozdobami zkrášlil sochu reformátor Congkhapa v roce 1409, jak se o tom lze dočíst v jeho životopise.²⁸ Přes ramena splývá soše žlutý plášť z čínského hedvábí a přes něj má kolem krku omotány khatagy nej-různějších barev.

Na zvláštním podstavci před hlavní sochou spočívá jiná almužní miska (jednu, jak už jsem pravil, drží Buddha v levé ruce), naplněná praženým ječmenem [g]. Poutníci do ní vkládají květy, ovoce, mince apod. Na tuto druhou misku se staví tzv. mandala, tj. symbolické zobrazení světa s horou Suméru uprostřed a čtyřmi světadily okolo ní. Mandala se zhotovuje z nej-různějších kovů — zlata, stříbra, mědi apod. a představuje kruh, v jehož středu se obvykle tyčí malá terasovitá pyramidka, představující horu Suméru. Okraje kruhu, často zdobené uměleckým tepáním, jsou zpravidla zahnuté dolů, čímž tvoří z mandaly jakoby kruhový podstavec. Na ten se pokládají zrnka ječmene, zlaté a stříbrné předměty, drahokamy apod. a vytvářejí se

Socha krále Songcän Gampa
a jeho dvou žen
Obraz bódhisattvy Maňdžušriho
Obraz básníka Milaräpy

z nich zvláštní hromádky kuželovitého tvaru. Obětováním mandaly se slovy modlitby: „Přináším tuto mandalu jako dar a do říše buddhů odkazuji tyto země provoněné libou vůní a posypané květy, jakož i tuto horu Suméru se čtyřmi světadly zkrášlené sluncem a měsícem“ a vykonáním kropícího obřadu thü je prokazována nejvyšší úcta předním lamaistickým božstvům, stejně jako všem žijícím světům.

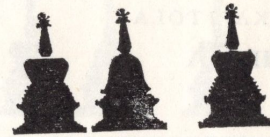
V severovýchodním rohu svatyně stojí vedle sebe dvě sochy jakýchsi svatých a v jejím jihozápadním rohu se neustále zdržuje jeden mnich, který poutníkům do nastavených dlaní nalévá svícenou vodu nabíranou z velké kádě. Do té se voda slévá z malých obětních mističek rozmístěných před Buddhovou sochou, a musí to být pouze voda studniční.

Poutníci sem nezřídka přinášejí sošky a obrazy bohů, aby si je tu nechali posvětit. Tyto sošky se stavějí rovnou před hlavní sochu Buddhovu, zatímco obrazy, obrácené čelem k Buddhovi, se rozvěšují po západní stěně kaple. Za jeden den a jednu noc jejich vystavení v kapli se platí po jedné zdejší minci za každou sochu nebo obraz.

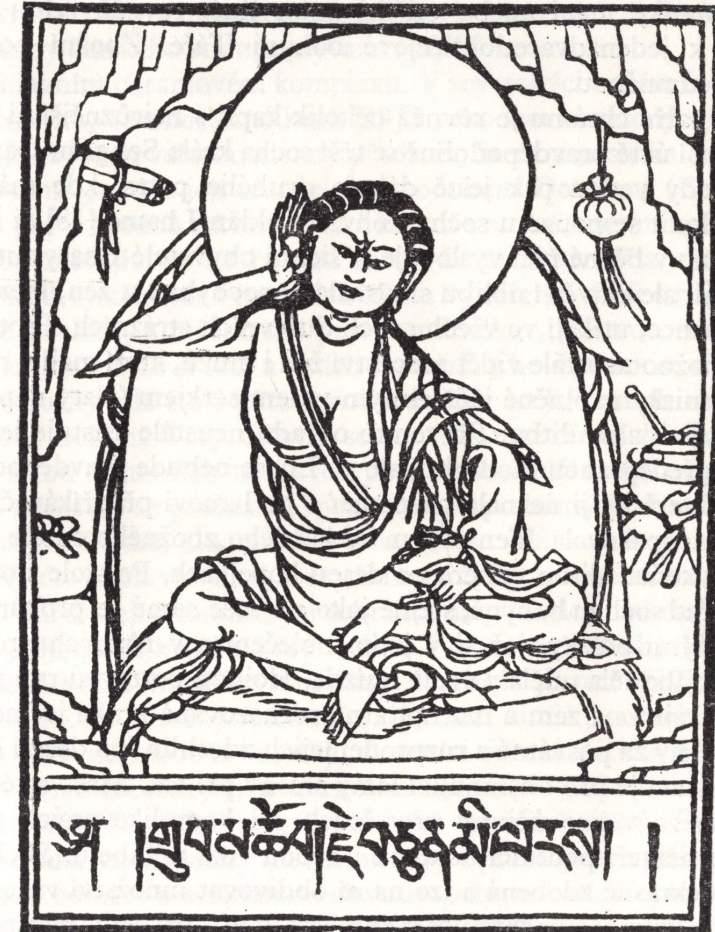
Když opustíme tuto hlavní kapli, procházíme dál jako dosud kolem ostatních kaplí se sochami rozmanitých božstev laskavých i hrůzostrašných. Další sochy, poutníky rovněž velmi uctívané, se nacházejí také mimo tyto kaple venku pod otevřeným nebem. Mám tu na mysli zejména sochy krále Songcän Gampa [12] a jeho dvou žen a dětí, jakož i zázračně vzniklý, jak tvrdí legenda, obraz bódhisattvy Maňdžušriho [13] s mečem v pravé a knihou v levé ruce, nakreslený na stěně.

O tomto Maňdžušrím, či jinak Maňdžughóšovi, se vypráví, že se jednou usmál na lamu Ngawang Cöndüa, o němž už byla výše řeč, na základě čehož se jemu i všem ostatním po něm následujícím převtělcům v Labrangu dostalo jména Džamjang-žäpa, tj. usmívající se (žäpa) Maňdžughóša (Džamjang). Dále se musím zmínit ještě o soše na protější, severní straně dvora, představující básníka lidských strastí a slastí, vševědoucího Milaräpu [14] z 11. století. Je zobrazen v typické pro něj podobě vyzáblého, polonahého poustevníka, s rozpuštěnými vlasy a s pravou rukou přiloženou k uchu (oblíbená pozice, v jaké lamaisté zobrazují básníky). Podle pověsti se Milaräpa stal buddhou už v tomto životě. Proto ho i lamaističtí filozofové uvádějí jako příklad toho, že člověk, který ve všem projevuje horlivost, může za pouhý jeden pozemský život dosáhnout buddhovství. Milaräpa, namalovaný celý na bílo, tu spočívá v překrásně vyzdobené jeskyňce.

Dřevěný sloup splňující
lidem jejich přání

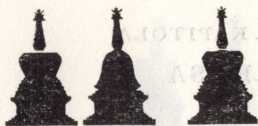

Všechny prostory mezi vchody do jednotlivých kaplí jsou zaplněny sochami, suburgany či modlicími válci. V poslední kapli před východem z centrální části chrámu se nachází mezi jiným též dřevěný sloup [15] ztlouští jednoho obejmutí, podpírající strop. O něm se tu věří, že dokáže lidem splnit všechna jejich přání. Proto je u něho možno stále vidět poutníky, jak se ho snaží rukama obejmout a šeptají mu přitom svá tajná přání.

Milaräpa 1040–1123, tibetský poustevník a básník,
autor sbírky Sto tisíc zpěvů (Gurbum)

Poutníci potom vystupují po schodech [16] v severozápadním rohu chrámového komplexu, ke kterým je přístup pouze z vnitřního nádvoří, do prvního poschodí budovy. Tady je třeba obvyklý směr obcházení od východu přes jih k západu změnit, a sice proto, že celou severní a východní stěnu zde zabírá všelijaké nepotřebné chrámové zařízení. V polotmavé chodbičce při schodišti je rozmístěno několik velkých modlicích válců, kterými otáčejí přestárlí mniši a mnišky žijící mimo klášter. Svou práci doprovázejí hlasitým zpěvováním formulky mani anebo odříkáváním jiné, rovněž velmi oblíbené modlitbičky k jedenadvacetiobličejové bohyni Táře. Zbožní poutníci je podarovávají almužnou.

V prvním patře chrámu je rovněž několik kaplí s nejrůznějšími sochami, z nichž největší úctě pravděpodobně se těší socha krále Songcän Gampa [17].

Tytéž schody vedou pak ještě dál do druhého patra, kde má poutník možnost poklonit se pouze u sochy bohyně Paldän Lhamo [18] či Pälhamo, jak se to jméno v běžné řeči vyslovuje. Všichni obyvatelé Lhasy tuto bohyni velice uctívají, ale největší oblibu si získala nepochybně u žen, které se k ní, jako své patronce, utíkají ve všech svých duševních strážních. Proto je před její sochou možno neustále vidět množství žen i mužů, kteří mají v rukou hliněné či jiné misky naplněné ječmenným vínem serkjem (zlatý nápoj), které přinášejí bohyni jako úlitbu. Při tomto obřadu neustále asistuje jeden lama odříkávající předepsanou modlitbu, ale ve Lhasě nebude pravděpodobně ani jedné ženy, která by ji neznala nazpaměť a po lamovi předřikávací ji pouze mechanicky neopakovala. Ten ovšem od každého zbožného ctitele přicházejícího sem vykonat úlitbu vybere po deseti kopejkách. Po stole s obětinami, který stojí před sochou bohyně, stejně jako po soše samé se prohánějí houfy myši s dlouhými ocásky, jež si v jejím oblečení a v různých prohlubních a záhybech jejího těla udělaly svoje hnízda. Hojnou potravou pro ně je víno ustavičně stékající na zem a marnotratně rozhazovaná zrnka ječmene. Myši jsou považovány za posvátné a rozprodej jejich zdechlín (po deseti kopejkách za kus) představuje pro obsluhující lamy slušný příjem. Maso z těchto myši je pokládáno za velice účinný prostředek při komplikovaných porodech, a proto si je někteří poutníci dokonce s sebou vozí z Tibetu. Socha Paldän Lhamo je překrásně zdobená a lze na ní obdivovat množství vzácných ženských šperků, jako jsou schránky s amulety (gau), prsteny, náušnice apod., věnovaných většinou jejich zbožnými majitelkami či jejich potomky.

Na témž druhém poschodí, blíž k východní straně je zřízeno vyvýšené

místo ve tvaru čtverce, na němž stojí dvě velké kadidelnice, ve kterých se páli libovonné trávy a jehličí. Vedou k němu malé schůdky, na nichž je možno často vidět poutníky, jak vystupují nahoru a přinášejí ofěrou víno, rozstříkované do všech stran malým věchýtkem trávy.

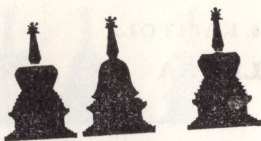
Stejně schůdky vedou potom i na střechu, která sice nepředstavuje žádné zvláštní patro, nicméně jsou tu ve dvou rozích, jihovýchodním a jihozápadním, zřízeny malé místnůstky, ve kterých se rovněž nacházejí sochy. Nad čtyřmi hlavními svatyněmi tohoto chrámu byly v různých dobách postaveny zlacené střechy čínského stylu, nazývané gphib.

Tolik o hlavním chrámovém komplexu. V severovýchodním rohu prvního nádvoří Khjamra, v samostatné kapli [19] s vchodem obráceným k východu, se nachází ještě jeden velmi uctíváný předmět, kterým je socha bohyně Táry (tibetsky Dolma), a sice její tzv. zelené zpodobení Doldžang (Zelená Tára). Tato socha prý původně stávala uvnitř hlavní svatyně, ale mongolský vládce Gušri chan, hněvající se na bohyni za to, že neodpověděla na jakési jeho otázky, ji kázal vystěhovat ven. Když sochu vynášeli a došli s ní až k místu, kde se dnes nachází, z ničeho nic prý promluvila: „Zůstanu zde.“ Zděšení tím zázrakem, postavili ji tam a vzdali jí patřičný hold; a tak se děje dodnes. Kromě této sochy zde stojí ještě mnoho dalších soch, vesměs zobrazujících různé podoby bohyně Táry. Hlavní socha však nad všemi vyniká svou velikostí a liší se od ostatních také svou pozlacenou tváří a nádherným hávem. Rovněž po této soše se prohánějí spousty myši podobných těm, které běhají po soše bohyně Paldän Lhamo, ale tyto, jak se zdá, nejsou považovány za posvátné. V této kapli vlevo od sochy bohyně Táry se neustále zdržují dva či tři lamové, odříkávající modlitby a žebrající na poutnících almužnu.

Poutník dokončivši klanění před sochou Táry se vydává obvykle na nábožné obcházení okolo hlavního chrámu. Prochází přitom pod přístřeškem podepřeným řadou dřevěných sloupů [20], mezi nimiž jsou nahusto rozestaveny malé dřevěné modlicí válečky. Poutníci je uvádějí do pohybu buďto pomocí do kříže zasazených a mírně na koncích vyčnívajících trámků ve spodní části válečku, nebo prostě strkáním do jejich boků. Stěny po levé ruce, stejně jako vnější stěny hlavní budovy vpravo jsou vyzdobeny výjevy nejrůznějších božstev a scenériemi slavnostních procesí. Kaple po levé ruce [21] uchovávají sochy nejrůznějších božstev. Jejich dveře se otvírají pro veřejnost pouze jednou v roce, a sice patnáctého dne čtvrtého měsíce.

Obejitím hlavního chrámu se obvykle končí běžný obřad klanění. Aby

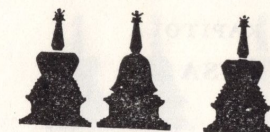

však náš popis celého chrámového komplexu byl úplný, musím ještě dodat, že z hlavního nádvoří Khjamra lze projít bránou v jižní stěně [I] do jiného, jakoby vedlejšího nádvoří zvaného Šingra (Dřevěný dvůr). Zde v době konání tzv. Lhasa mönlamu usedají lamové z Däpungu, navštěvující nižší bohoslovecké kursy. V jihovýchodním rohu tohoto nádvoří je kuchyně [22], v níž se po dobu zmíněného mönlamu připravuje čaj a polévka pro skoro dvacet tisíc osob. V prvním patře budov lemujících toto nádvoří má své sídlo administrativa tohoto velkého církevního shromáždění, jak o něm bude ještě řeč níže.

Do všech těchto nádvoří a prostranství vede celkem šest bran [A, E, H, D, G, F] a v jejich prostorách se soustřeďují nejen všechna hlavní kultovní místa Lhasy, nýbrž i hlavní tibetské úřady. Tak například v severozápadním cípu chrámového komplexu se nachází dalajlamova přechodná rezidence [23], používaná jím za jeho pobytů ve městě; nad jedním z vchodů ve doucích k chrámu z jihu [D] má své sídlo nejvyšší tibetská vládní rada kašag [24], kde se konají pravidelně schůze čtyř ministrů kalönů; a poblíž dalajlamova přechodného sídla je umístěna jeho pokladna [25] a řada dalších budov, sloužících účelům státních financí.

Na závěr popisu jednotlivých budov v okolí chrámu Džókhang ještě dodám, že na prostranství při chrámovém komplexu z jižní strany se konávají veřejné náboženské disputace lamů; na dosti vyvýšeném místě tam stojí trůn pro dalajlamu [26].

Přímo před hlavním vchodem do chrámu se nachází starobylý, všem dobře známý doring [27] (doslova „dlouhý kámen“), tj. kamenný sloup, na kterém je vyryt text dohody mezi čínským císařem Mu-cungem z dynastie Tchang a tibetským králem Ralpačanem z počátku 9. století.²⁹ Tento král se vyznačoval všestrannou podporou buddhismu, ale vedl také válku s Čínou. Spor mezi oběma zeměmi byl tehdy urovnán díky jednomu čínskému buddhistickému mnichovi che-šangovi a tibetskému lamovi, kteří se ujali úlohy prostředníků mezi válčícími stranami. Na znamení vytvoření přátelství mezi Čínou a Tibetem byla uzavřena dohoda, jejíž text byl vyryt do tří kamenných stél, z nichž jednou je tento doring. Je to vlastně kamenná deska, zhruba jeden aršín široká a přibližně půldruhého sáhu vysoká, jejíž horní část je jakoby zastřešena jinou kamennou deskou s bohatým ornamentem. Sloup je zasazen pevně do země. Čínský text je místy značně poškozen, neboť Tibetané v něm ruka ma a, jak se zdá, také kameny vyškřábali spoustu důlků, pova-

žující toto počínání za bohulibý skutek. Za doringem dál na západ roste strom [28], kterému se říká korálový. Je obehnán zídka, do níž jsou ze západní strany vsazeny kamenné desky s polovypouklými vyobrazeními různých božstev, která nábožní poutníci líbají.

Zídka je potom protažena dál k severu, kde se nachází další kamenný sloup [29], vztyčený, jak se zdá, na památku samotného chrámu Džókhang. Zpoza ohrady není na tento sloup vidět.

Chrást Velkého Buddha je pro návštěvníky otevřen třikrát denně: brzo ráno, v poledne a večer. Poutníci se řadí za sebou, jak přicházejí, a vytvářejí dlouhou frontu, sunoucí se pomalu kupředu všemi prostorami, kde se nacházejí sochy uctívaných božstev. Mnozí z nich drží v ruce hořící olejové lampičky nebo mističky s rozpuštěným kravským máslem. Z těchto nádobek pak po kapkách odlévají rozpuštěné máslo do olejových lamp stojících před tou kterou sochou. Přilévat máslo či olej do zlatých lamp je dovoleno až po zaplacení stanovené taxy ve výši jedné tibetské mince (dvacet kopejek). Přinášet sem a zapalovat zde vykuřovací tyčinky je přísně zakázáno.

3. Chrám Malého Buddha neboli Džowo Ramoče/ O velké soše Džowo Rinpoče se má za to, že ji s sebou přivezla věnem čínská princezna Wen-čcheng a že byla umístěna v chrámu původně určeném pro sochu Bhaga vána (Vznešeného), přivezenou z Nepálu. Tato nepálská socha se dnes nachází ve zvláštním chrámu zbudovaném na severním okraji města a nazývaném, jak už řečeno výše, Džowo Ramoče. Tento chrám směřuje svým průčelím k východu a vyznačuje se podstatně menšími rozměry nežli chrám Velkého Buddha.

Když se projde vstupní bránou chrámu [A], vstoupí se do prázdného nádvoří, kde napravo se nachází toliko kuchyně [1] a před ní studna [2] a přímě naproti vchodu pak malá branka. Vpravo od ní (tj. vlevo při pohledu od příchozího) je možno vidět pod přístřeškem za dřevěnou ohradou sochy čtyř mahárádžů [3]. Nad nimi, přímo pod stropem, visí cosi, co připomíná kůži obrovského hada. Protože na tom předmětu leží vysoká vrstva prachu a vůbec je to celé už značně zpuchřelé, nelze dost dobře rozeznat, co to vlastně je. Zdejší lidé však tvrdí, že je to kůže hada poslaného sem nepřáteli Žluté víry, aby vyhubil zdejší duchovenstvo. Duchům ochráncům náboženství se však prý podařilo usmrtit hada dřív, než mohl svůj záměr uskutečnit. Říká se také, že had se do Lhasy připlazil od severozápadu přes horu, kterou

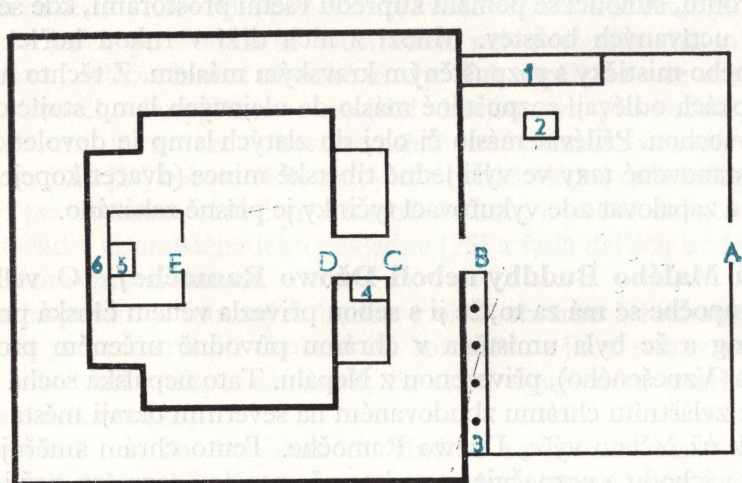

je možno vidět z kláštera Sera. Na vrcholku zmíněné hory se dosud ukazuje žlutá rýha v písku, představující jakoby stopu, kudy se had plazil.

Projde-li návštěvník druhou bránou [B], octne se už před vlastním vchodem do chrámu [C] a když jím projde, zahlédne nalevo od sebe tmavou, pouze olejovými lampičkami osvětlenou místnost [4], odkud téměř bez ustání zaznívá hlas odříkávače modliteb, přerušovaný pouze úderem do bubnu

Plánek chrámu Ramoče

a troubením. Tady je uctíván duch ochránce zdejšího chrámu. Projde-li návštěvník dalšími dveřmi [D], spatří vnitřek chrámu. Je to typický lamaistický dukhang s několika dlouhými řadami lavic pro duchovenstvo dacchan-gu Gjú-tö, o němž bude řeč ještě dále. V zadní části chrámu je zřízena malá kaple, do které vedou dveře [E] zakryté pouze závěsem z železných kroužků vytvářejících jakoby síť.

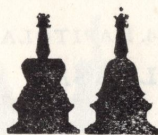
V této kapli spočívá na vysokém trůnu socha Buddha [5] v podobě osmiletého jinocha. Říkají jí Džowo Mikjödordže a vypráví se o ní tato legenda: Když se tibetský král Songcän Gampo ucházel o ruku nepálské princezny Lhačig Thicün, převtělenkyně Hněvivé Táry, a vyslal za tím účelem k nepálskému králi početné poselstvo v čele s ministrem Garem,³⁰ Thicün se

obrátila k svému otci s touto prosbou: „Mám-li se vydat do tak vzdálené a zaostalé země, prosím, abych si s sebou směla vzít sošku Buddha Šákjamuniho, kterou tolik uctívá můj královský otec, jež mi bude pomáhat při hromadění zásluh.“ V odpověď na to objasnil král své dceři původ této sošky. Právil, že když Gjačhin (Indra) proměněný v dobrodince nechal zhotovit sochu Vítězného (tj. Buddha) ve velikosti a rozměrech osmiletého mládence, sám Buddha mu ji přišel vysvětit. Cestou do Tibetu, v hlubokých soutěškách, kde spolu skály zápasily s vodami, kráčela socha po vlastních nohou a vyzářovala paprsky světla. Podle pověsti byla tato socha vytvořena zázračnými umělci, kteří k jejímu zhotovení použili různých drahocenných látek; nejpodstatnějším materiálem na ní však je hlína. Socha je zahalena v plášť a tvář má pozlacenou. Congkhapa současně s vyzdobením velké sochy Džowo zkrášlil ozdobami i tuto menší sošku, avšak nikoliv zlatými, nýbrž jen stříbrnými. Jak se zdá, malá socha se těší u svých současných ctitelů mnohem menší úctě nežli socha velká — je před ní postaveno mnohem méně olejových lampiček a těch, kteří se u ní klanějí, je rovněž málo. Když poutník vyjde z kaple, může ji podle místního zvyku ještě jednou celou obejít úzkou chodbičkou [6], jíž by se sotva jeden člověk protáhl, a teprve pak vyjde ven výše popsanou cestou. Také zde poutníci obcházejí chrám předepsaným způsobem od východu přes jih k západu, přičemž mohou roztáčet četné modlicí válečky, stojící podél stěn zdobených nádhernými freskami (dle místních měřítek), představujícími náboženské výjevy. Nad chrámem, či přesněji nad kaplí se sochou Buddha, se klene pozlacená střecha čínského stylu.

Všechny sochy v obou chrámech Džowo jsou umístěny ve velmi tmavých místnostech. To proto, že ve zdech chybějí jakákoli okna, prý aby se zabránilo vloupání zlodějů. Místnosti jsou osvětlovány převážně olejovými lampičkami a jen v menší míře světlem pronikajícím zvenčí nízkými dveřmi. K udržování ohně v lampičkách se používá výlučně rozpuštěného kravského másla, nalitého do nádob z nejrůznějších materiálů a nejrůznějších velikostí: zlatých, stříbrných, měděných, mosazných, kamenných, o průměru od jednoho verška do jednoho aršinu. Do větších lamp se vkládá i několik knotů najednou. Návštěvník lamaistických kultovních míst v Mongolsku a Tibetu uvidí sotva kde jinde takové množství olejových lampiček, jako právě v chrámech obou Džowo ve Lhasě.

4. Způsoby uctívání soch / V obou chrámech se božstvům projevuje úcta některým z níže uvedených způsobů:

1) Prostým přikládáním čela k pravému kolenu sochy. Při přikládání čela k levému kolenu pronáší poutník šepem svá přání. Přiložení čela k levému kolenu Malého Džowo si vyžaduje přistavení zvláštních schůdků — za úplatu rovnající se polovině jedné tibetské mince.

2) Klaněním, spojeným s přinesením vlastních olejových lampiček. Rozpuštěné máslo z těchto lampiček se leje do vystavených lamp. Máslo je možno přinést také v samostatné nádobce.

3) Klaněním, spojeným s doplněním zlatých lamp tekutým máslem, za což se musí, kromě poskytnutí vlastního másla, platit ještě, jak už jsem uvedl výše, jedna tibetská mince za každou lampu.

4) Klaněním, spojeným s přinesením zlata na pozlacení tváří uctívaných soch. Problém spočívá v tom, že obličej soch se tady zlatí zlatým práškem rozdělaným ve vodě s kličem. Tento prášek připravují místní nepálské umělci a prodávají ho v malých kuličkách o hmotnosti jedné tibetské mince. Za zlato vážící jednu minci se platí dvacet sedm až dvacet osm tamek, čili jeden čchien zlata přijde v penězích asi na tři liangy. Ryzí zlato v slitcích se prodává po třech a půl až čtyřech lianzích za jeden čchien. Z toho plyne, že zlatý prášek prodávaný v kuličkách musí obsahovat značnou část kliču a dost možná i některé další příměsi, což ho podstatně znehodnocuje. Kromě vlastního zlata musí poutník zaplatit ještě tři a jednu třetinu mince koncesovanému malíři svatých obrazů a další dvě mince mnichovi, který o dotyčnou sochu pečuje.

5) Klaněním, spojeným s věnováním jednoho gjačhö neboli „jednoho sta obětín“, čímž se rozumí sto lampiček menších rozměrů a sto malých balinů neboli figurek z těsta či campy. Tyto lampičky a baliny si připraví každý sám doma a v chrámu je postaví na zem u dveří kaple, v níž se nachází příslušné božstvo, kterému jsou určeny. Za místo, které tyto obětiny zaberou, se musí rovněž platit. Stejně tak si i lamové sjednání k odříkání předepsaných modliteb vyberou z každé stovky lampiček po jedné tibetské minci. K odříkání modliteb se obvykle zvou lamové, kteří se s dárcem oběry buďto osobně znají, anebo je spojuje společná skupinová či krajanská příslušnost.

6) Klaněním, doprovázeným věnováním jednoho tongčhö neboli „jednoho tisíce obětín“, čímž se rozumí tisíc lampiček a tisíc balinů. Aby bylo možno připravit tak velké množství obětín, je třeba zvláštnímu správci, respektive

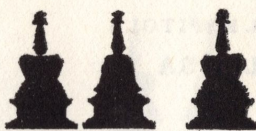

pronajímateli příslušného obětního náčiní zaplatit pořádný obnos (okolo dvou set rublů na naše peníze). K odříkání předepsaných modliteb bývají v těchto případech zváni všichni lamové, nebo aspoň jejich velká část, z některého z tantrických dacchangů. Výše úplaty duchovním je v tomto případě ponechána na vůli toho, kdo oběru přináší, ale zpravidla to nikdy nebývá méně než jedna tibetská mince na každého mnicha.

7) Lidé, kteří v účinky různých obětín a darů příliš nevěří, shledávají nejužitečnějším takový způsob klanění, při kterém se před hlavní chrámovou branou padá na zem. Tento druh klanění se provádí tak, že poutník sepne dlaně, přiloží je k čelu, pak spustí obě ruce dolů, klekne si na kolena, ruce natáhne dopředu, až kam dosáhne, a celý si lehne na zem, obrácen tváří dolů. Vypadá to, jako by takový člověk chtěl vlastním tělem odměřovat příslušnou vzdálenost. Potom zase vstane a celé se to opakuje znovu. Protože adorant se obvykle snaží udělat rovných sto tisíc těchto úklonů, stává se z tohoto klanění nezdělaná mechanická záležitost; jednotlivé úklony se přitom odpočítávají na zrnkách růžence. Padání na zem celým tělem naráz, tj. svého druhu sebe-trýznění, je považováno sice za ctnostnější a záslušnější, přesto však i při tomto způsobu se většina adorantů spouští nejdříve na kolena, potom na ruce atd. Mnozí lidé si při tom pod dlaně podkládají hadříky anebo dokonce speciálně zhotovené polštářky, aby si nezpůsobili odřenyiny. U bran do chrámu Velkého Džowo je možno kdykoli zastihnout desítky takových adorantů. Taková nábožná „gymnastika“ nepochybně velmi přispívá k upevnění zdraví. Mnozí poutníci tímto způsobem dokonce obcházejí celou Lhasu po jejím vnějším okruhu (Lingkor). Jsou i tací, kteří se takto vydávají až do Tašilhünpa. A najdou se, byť jen velmi ojediněle, i takoví horlivci a odvážlivci, kteří si troufnou dojet tímto způsobem až do hlavního města Nepálu Káthmándú, v jehož blízkosti se nachází velmi uctívaná stúpa Čharung khašor (Bódhnáth). Při tomto již značně náročném způsobu klanění si poutníci připevňují k dlaním dřevěné destičky a přes hruď a kolena si navlékají koženou zástěru.

Čtenář se může samozřejmě tázat, kam plynou příjmy obou těchto chrámů, jež jsou jistě nemalé. Všechny jdou na konto chrámové správy. Podle práva nabytého v dávných dobách připadá správa chrámu s velkou sochou Buddhovou duchovenstvu dacchangu Losalling v Däpungu, kdežto správa chrámu s malou sochou Buddhovou duchovenstvu dacchangu vyšších tantrických studií Gjü-tö. Nevím, jakým způsobem vykonávají svou správu posledně jmenovaní. V Losallingu ji přenechávají některému svému bohatému členu

za určitý poplatek. Administrátor si pak z vlastních prostředků vydrží ostatní svoje pomocníky. V tibetských klášterech je vůbec hojně praktikováno vytváření svého druhu „kooperativů“: některý vlivný lama si kolem sebe shromáždí pomocníky a svůj majetek sloučí s jejich; příjmy jsou pak také jejich společným vlastnictvím.

5. Dalajlamovský palác Potála a jiné pamětihodnosti Lhasy / Pokračující v našem popisu pamětihodností Lhasy, dostáváme se nyní k dalšímu kultovnímu objektu, tentokrát „živému“, který v očích poutníků nezaujímá o nic menší místo než obě sochy samotného zakladatele buddhismu. Mám na mysli dalajlamovský palác Potálu, nacházející se téměř jednu verstu na západ od města.

Tento palác je bezpochyby nejpozoruhodnější stavbou nejen ve Lhasě, nýbrž v celém Tibetu vůbec. Celý název paláce zní Dödzin řipä phodang Potála, což v překladu znamená Potála, palác druhého kormidelníka. Založení paláce, jak už jsme měli příležitost se o tom zmínit, je připisováno králi Songcän Gampovi.³¹ Jedno je jisté, že na skále, nazývané nevim proč Marpori (Červená hora), stával kdysi hrad dávných tibetských králů, který byl svědkem nejedné vrtkavosti osudu — podle toho, jaké štěstí či neštěstí potkávalo jednotlivá tato drobná údělná knížata. Nakonec v polovině 17. století se Potála stala sídlem pátého dalajlamy Lozang Gjamccha, který si získal nejvyšší moc v celé zemi.

K této době se také vztahuje výstavba nových hlavních částí paláce, jakož i dostavění starších budov. Lidové podání si dosud připomíná tuto pro tibetský lid těžkou dobu, kdy mu bylo po desítky let otročit na stavbě dalajlamova honosného sídla. Podle jedné legendy prý dalajlama, aby povzbudil lid klesající již pod tíhou roboty, mu skládal písně. Některé z nich si tibetští pracující zpívají dodnes. Říká se též, že ještě dřív, než mohl být palác dostavěn, stihla dalajlamu smrt. Tehdejší zemský správce a dalajlamův nejbližší spolupracovník Sanggjä Gjamcho³² skrýval tuto skutečnost před lidem rovných šestnáct let. Učinil tak nejspíš proto, aby Tibeťané, kteří se naráz octli bez svého absolutistického vládce, nezanechali stavby, která si už vyžádala tolik peněz a námahy.

Takto zbudovaný palác představuje ve skutečnosti celou městskou čtvrť, rozkládající se na jižním svahu skalitého kopce, a je dlouhý téměř dvě stě sáhů. Přední stranu má dole obehnanu zdí, doplněnou na několika místech různými budovami.

Vlastní palác stojí na samém vrcholu kopce. Je postaven v čistě tibetském slohu a základy k němu byly položeny tak, aby to co nejvíc odpovídalo charakteru terénu, ve kterém se stavba nachází, tj. bez odstranění stávajících skalních výčnělků a pouhým vyplněním mezer mezi nimi. Na palác je velice pěkný pohled z přední (tj. jižní) strany. Hůř je tomu z boku a zejména zezadu, kde k celkové nevzhlednosti zadního traktu přistupují ještě hromady lidských výkalů vytékajících sem z otevřených latrín.

K paláci vedou tři kamenná schodiště zpredu a dvě další cesty zezadu — jedna od severozápadu a druhá od severovýchodu. Tyto, když vyústí do kulatého palácového nádvoří, se spojí v jedno široké schodiště. Obě zadní cesty jsou vyhrazeny především pro hodnostáře při dalajlamově dvoře a pak pro ty, kdo mají možnost dostat se na toto nádvoří koňmo. Tady potom svoje zvířata přivážou a zbytek cesty už pokračují pěšky.

Vnitřek paláce je tvořen množstvím komnat, kterých prý je dohromady 999.

Hlavní svatyně a dalajlamovy soukromé pokoje se nacházejí v centrální části paláce, která je celá zbarvená na červenohnědo a říká se jí Phodang marpo (Červený palác).

V prostředním patře se nachází sál vyhrazený pro palácové duchovenstvo z dacchangu Namgjal (též Namgjalra). Tito lamové, kterých je celkem pět set, žijí v paláci trvale a vykonávají nejrůznější obřady za zdraví a blaho dalajlamy. Nad sálem jsou hrobky dalajlamů, počínaje pátým převtělcem. Ostatky jeho předchůdců jsou uloženy v Gandän phodangu v Däpungu, s výjimkou toliko prvního dalajlamy, který je pochován v klášteře Tašilhünpo. Nejskvělejší z těchto hrobek je nepochybně suburgan pátého dalajlamy. Je celý zhotoven z kovaného zlata a padlo prý naň všechno zlato a všechny drahokamy tibetské státní pokladny. Tento suburgan, s jehož fotografií se lze seznámit v knize L. A. Waddella, *Lhasa and Its Mysteries* (London 1905), předčí svými rozměry všechny ostatní, neboť je vysoký přes tři sáhy. Z ostatních suburganů vyniká bohatstvím svých ozdob zejména suburgan sedmého dalajlamy Kalzang Gjamccha.

Dalajlamovy privátní pokoje se nacházejí v nejvyšším patře Potály. Nám a skupině dalších poutníků se podařilo dostat se pouze do jednoho z audienčních sálů. V Potále má svůj byt i dalajlamův tzv. čikhjab khänpo (komoří), dále jsou zde byty čtyř vysokých lamů úředníků nazývaných dungjig-ži (čtyři dvorní písaři) ad. Tito čtyři lamové dungjigové tvoří radu zvanou jigcchang,